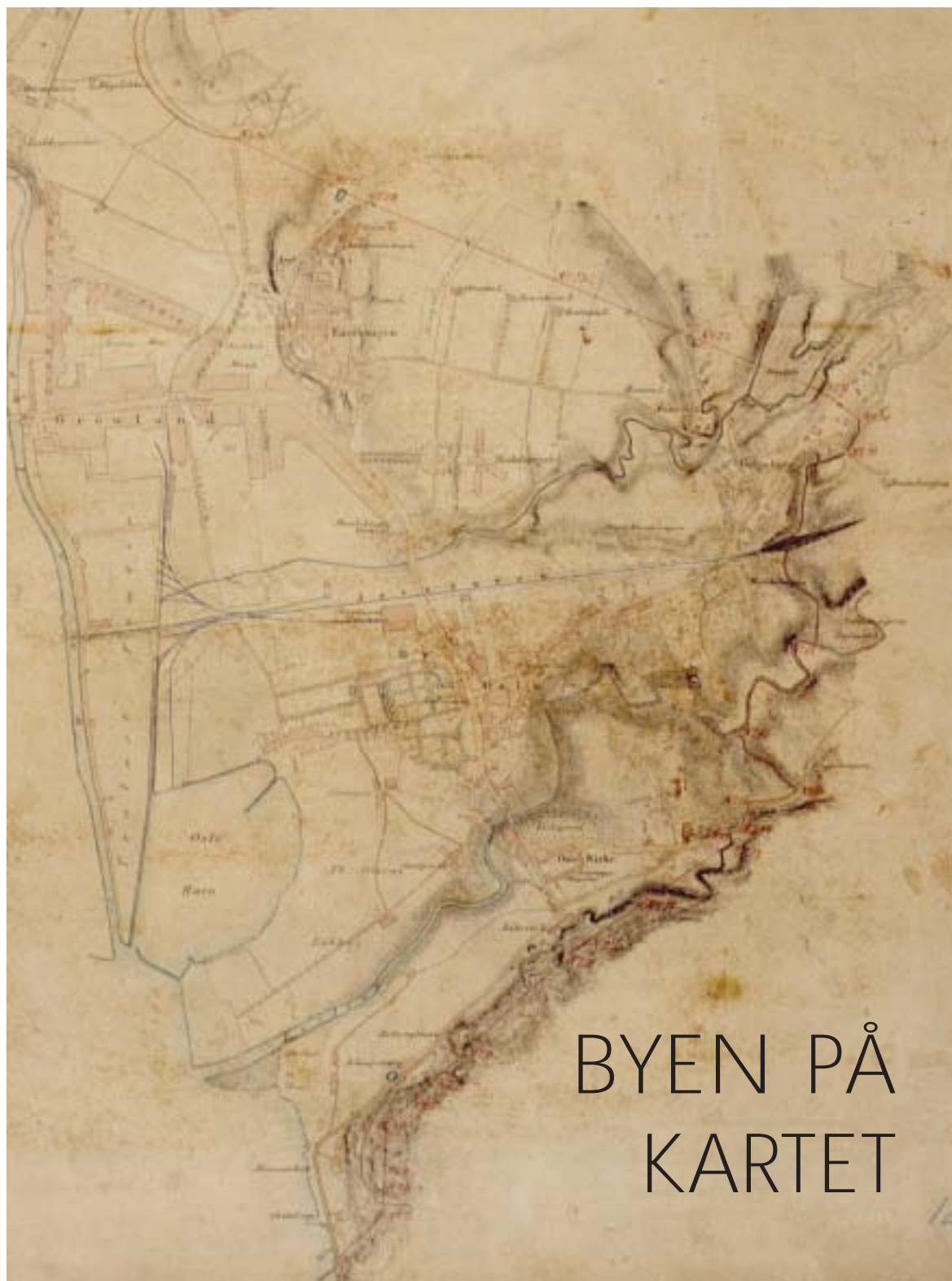

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

3
•
2
0
0
4

BYEN PÅ
KARTET

Terreng i endring

Hvor ofte har vi ikke hørt det: at kartet ikke stemmer med terrenget. Eller var det terrenget som ikke stemte med kartet? Vi blir fort klar over viktigheten av kart når vi seiler, går på ski, vandrer i fjellet eller søker å finne grensen mot naboeiendommen.

Det er ikke bare det fysiske terrenget som endrer seg. Oslo kommunes organisatoriske terreng endrer seg også, og fra årsskiftet vil Byarkivet sammen med Deichmanske bibliotek, Kunstsamlingene og Enhet for idrett og bad gå inn som en del av den nye Kultur- og idrettsetaten. Et nytt kart, Oslo kommunes kulturkart, er dermed i ferd med å formes.

Kart gir informasjon om fortid, nåtid og ønsket fremtid. De er en viktig del av dokumentasjonen når vi skal fremstille så vel historie som juridiske rettigheter. Forutsetningen er at de blir bevart, og at det finnes rutiner og standarder som gjør oss i stand til å kunne bruke dem også i ettertid. Noe så enkelt som ikke å slite ut originaler av eldre årgang, men å avlevere disse til Byarkivet, er en forhåndsregel som gir gevinst.

Oslo kommune er i ferd med å ta de første skritt i retning av elektronisk arkiv: å slippe papiret som lagringsmedium. NOARK-standardene hjelper oss, sammen med gode arkivrutiner, til å sikre bevaring av tradisjonelle saksdokumenter i elektronisk form. Bruk av elektroniske kart er i dag en større utfordring. Her mangler vi både rutiner og standarder som skal hjelpe oss å bevare dokumentasjonen. Oslo kommune kan ikke selv være den som her brøyter ny mark. Det er en nasjonal oppgave.

Innhold:

- 3 OSLO PÅ KARTET
Line Monica Grønvold
- 5 KART SOM HISTORISK KILDE
Line Monica Grønvold
- 6 OSLOS ØKONOMISKE KARTVERK
Line Monica Grønvold
- 9 GEOGRAFISKE INFORMASJONS-
SYSTEMER I ET BEVARINGSPERSPEKTIV
Signe Marie Solås
- 11 DE FØRSTE TURISTKART FOR
NORDMARKA
Bård Alsvik
- 14 FELLES DOKUMENTBEHANDLINGS-
LØSNING FOR ÅTTE BYDELER
Morten Brøten
- 16 VIRKELIG HISTORIE
BYARKIVET I ARKIV- OG SKOLEPROSJEKT
Gro Røde
- 17 PÅ SPORET AV PLAKATHISTORIE
Gro Røde
- 18 ANNO 1904:
KIRKE I EN HUSREKKE
Leif Thingsrud
- 19 NYTT FRA BYARKIVET
BERGEN BYARKIV INN I NYE LOKALER
Terje Haram

Oslo kommune
Byarkivet

TOBIAS

Informasjonsblad fra Oslo byarkiv

Adresse:

Maridalsveien 3, 0178 OSLO
Telefon: 02 180 Telefaks: 23 46 03 01
E-post: postmottak@bar.oslo.kommune.no
Internett: www.bar.oslo.kommune.no

Lesesal

Åpningstider:

mandager:	12.00 – 16.00
tirsdager og torsdager:	10.00 – 16.00
onsdager:	10.00 – 18.00
fredager:	10.00 – 15.00

Redaksjon:

Leif Thingsrud (red.)
Bård Alsvik
Morten Brøten
Line Monica Grønvold
Torggrim Hegdal

ISSN 0804-2454

13. årgang

Trykk: Grimshei trykkeri AS

Forsidebilde:

Økonomisk kart fra 1850-tallet, med inntegning av kommunegrensen etter byutvidelsen i 1859. (Original i Byarkivet – utsnitt)

Nytt telefonnummer

Byarkivet går fra 1. desember over til å bruke Oslo kommunes felles telefonsentral med nummer 02 180. Direkte-innvalgsnumrene til de enkelte medarbeiderne blir uendret.

Oslo på kartet

Byarkivets kartsamling byr på materiale fra 1700-tallet til idag. Det er spennende og artig dokumentasjon som spenner mellom realisme, konkrete planer og vidløftige visjoner.

Av Line Monica Grønvold

Med unntak av tidlige sjøkart, finner vi de aller første nedtegnede observasjoner for by, land og sjøområder på militære kart, naturlig nok. Både i militærvesen og kystfart var det en forutsetning med gode kart og det var også midler til å produsere dette. Slike gamle kart vil ofte være interessante og informasjonsmettede historiske kilder, og gjerne nøyaktige – såfremt kartgrunnet ikke har vært observasjoner fra hemmelig etterretning eller muntlige kilder, noe som kunne resultere i fullstendig fordreide fremstillinger av virkeligheten. Disse gamle kartene vil imidlertid sjelden finne veien til kommunale arkiver. Her møter vi mest kart fra kommunal virksomhet, men også noe med rent privat opphav.

Kommunale beretninger fra 1890-årene omtalte Geelkerks kart fra 1648 som det aller eldste kartet over byen – fra et par tiår etter den store bybrannen og en festningsby under utbygging. Eldre kart er fortsatt ikke kjent. I kommunens eie var to kart ved Stads-konduktørens kontor de eldste bykartene en kjent til da den kommunale beretningene ble skrevet.

De to kartene var et fra 1794, over Christiania by med tilliggende forsteder i målestokk 1:1000, oppmålt av landmåler P. Hirsch, og et fra 1795 over Christianias bymarker i målestokk 1:2000, oppmålt av elevene ved den matematiske skole. Kartene ble gjengitt i forenklet, sammenføyte utgave i den kommunale femtiårsberetningen fra 1892. Mest sannsynlig er det de samme kartene som ble avlevert til Byarkivet i 2003, det første som original og trykt kopi, det andre kun i form av et stort fargetrykk fra 1940. Hirsch-kartet er antakelig det eldste vi har i Oslo byarkiv.

På kartet over bymarkene, det vil si området vest for Akerselven, kan vi se at hver høyde er fremhevet med skravering. Både bygninger og hager er tydelig avtegnet og merket med farge. Men grøntområdene er ikke nærmere spesifisert med tanke

på å fremheve trær, prydhager, dammer, murer eller annet.

Tar vi for oss Hirschs bykart, ser vi at eiendoms-grensene i kvadraturen ikke er tegnet inn. Hvert kvartal er bare merket med en bokstav. Men byens forsteder utmerker seg tydelig med klynger av små eiendommer, hvor hver og en er påført matrikkelnummer, tett i tett utenfor byområdet og i tilknytning til dette. I tillegg er hvert løkkenavn tydeliggjort i skrift. Kartet er ikke kolorert.

Byarkivets trykte kart over bymarkene er utvilsomt lik originalkartet, for noen tiår etter at det ble laget, gjorde byskriveren en utførlig påskrift om dette på forsiden like ved kartusjen. Et skrekk- og skoleeksempel på hvordan gamle kart ikke bør håndteres.

Kartene bærer markante kartusjer: dekorative felt i et hjørne – med plass til tittel, utgivelsesår og signatur. Kartusjer sees ofte på eldre kart, som en kombinert forskjønnelse og innramming av faktainformasjon. Teknisk kyn-dige hadde ikke alltid kunstneriske anlegg, men da kunne en flott kartusj kopieres.

Utover 1800-tallet ble kartusjer gjerne erstattet med panoramabilder, før kartene ble stadig mer nøkterne, mindre dekorative og kun rent teknisk informative.

By og land i Byarkivet

Andre smakebiter fra våre samlinger omfatter dels enkeltkart og dels serier med et område fordelt over flere kartplater.

Vinterlandbruksskolens oppmålingskart for omkring tyve gårdseiendommer i Aker og Oslo tidlig på 1900-tallet, er en litt spesiell og enkeltstående samling av kilder til noen av gårdene rundt byen. Det er relativt enkle håndtegnede fremstillinger, men interessante tidsbilder som gir et inntrykk av bebyggelse, terreng og skogpartier.

Finne-Grønns kartskisser over Kvadraturen er en egenartet registrering av gårdeiere fra omkring tidlig 1600-tall til 1800. Det er en sekundærkilde som dessverre mangler opprinnelige og konkrete

Kartet over bymarkene fra 1795 har en kartusj som en stenplate i skjevt perspektiv kantet med tidstypiske C-formede vifter, her dandert som gress. Hirschs kart har mer klassiske detaljer og dekorelementer i form av skjold og pillkogge. (Litografi i Byarkivet)

Filippstad-området ved dagens Aker brygge. Munkedammen haveanlegg sees midt i utsnittet av kartet over bymarkene fra 1795. Vi kan gjenkjenne veiløpene ved Solli plass, Frognerveien ut til venstre og Drammensveien diagonalt nedover. Strandlinjen er totalt forandret og mye utfyllt senere. (Litografi i Byarkivet)

Vinterlandbrukskolens oppmålingskart er gjort tilgjengelige på Byarkivets nettsider: www.byarkivet.oslo.kommune.no/OBA/gallerier/akergaarder/ hovedside

kildehenvisninger, men er bygget over registreringer av skatteligningsmateriale.

Harald Hals/Hovedøy-samlingen utgjør kreti og pleti av kart og planforslag, som for noen år siden ble reddet av Byantikvaren og flyttet til Hovedøya for en lengre tornerosesøvn i Lavetthuset. Samlingen er senere overført til Byarkivet, men er fortsatt under ordning og registrering. Proveniensprinsippet har ikke vært like strengt overholdt gjennom tidene, så hva som i utgangspunktet var Harald Hals' egen samling, er det ikke helt enkelt å få oversikt over.

Samlingen omfatter en del enkeltkart for planlagte reguleringer i Oslo. I hovedsak dreier det seg om et utvalg av enkeltstående reguleringskart og plankart fra mellomkrigsperioden. Blant en del artige kuriositeter, er en liten serie med planer for utbygging av en forbindelse mellom Bjørvika og Piperivika, en såkalt ringgate – ideer om en fortsettelse av Myntgaten ved en gjennomskjæring av Hornverket, festningens bastion nærmest Kontraskjæret og Rådhuset. Her er også en rekke farverike plankart fra 1920-årene, signert av Winge. Forøvrig kommer noen forholdsvis enkle kartvedlegg til sakdokumenter fra noen av reguleringskomisjonens møter på 1800-tallet. Noen trykte grunnlagskart fra 1850-70-tallet har påføringer for hånd. En del av de gamle originalkartene er avfotografert, da de er i så dårlig forfatning at en bør unngå bruk. En stor terrengmodell av byen omkring 1911 inngår også i samlingen.

Forøvrig mangler vi en oversikt og har heller ingen komplett samling av kartgrunnlag for diverse kommunale og interkommunale planarbeider gjennom årenes løp. Spesielt en del trykket materiale har nok falt utenom det som normalt er avleveringspliktig til Byarkivet.

En spesiell, artig og unik plan, som ad omveier har havnet i våre samlinger, via Bærum kommunearkiv og Byantikvaren i Oslo, er et stort plankart på

lerret fra 1932 med et privat forslag til utbygging og regulering av Lambertseter. Kartet kom som en ganske tilfeldig og enkeltstående avlevering til Byarkivet denne høsten.

Mangfold av trykte kart

Kristianias trykte skattetaksmatrikler har forøvrig detaljerte, økonomiske kart i alle utgavene fra og med 1912. Kartseriene viser hus og eiendomsgrenser, men ikke koter og terreng.

I de trykte bøkene med Aktstykker følger det kartvedlegg til en rekke saker. Blant de eldste, er et eldre havnekart og kart fra 1860-tallet for navnsetting på Grünerløkka. For å redde de innbundne kartbladene fra større slitasje, er det planlagt å få disse registrert og skannet, og ta ut egne arkiveksemplarer for alternativ oppbevaring.

Som et vedlegg til den trykte kommunale 50-årsberetningen, finner vi et interessant kart over hele Christiania anno 1887. Målestokken er 1:15 000. Kartet viser byens utstrekning før 1859, samt utvidelsene i 1859 og 1878, og med forskjellige bunnfarver markeres bebyggede tomter – hele kvartaler i indre by og bygninger i ytre byområder.

I 25-årsberetningen finnes et menighetskart fra 1911. Dette illustrerer menighetsinndelinger og sognegrenser, og kan brukes som supplement til endel eldre kilder som er inndelt etter sogn, for eksempel Helserådets protokoller over anmeldte fødsler og dødsfall, samt kirkebøker.

Blant våre kartserier, er større serier av Grosch og Næser fra omkring midten av 1800-tallet. Disse omtales her i en annen artikkel. Forøvrig har vi Krumms kartserie med fire trykte og kolorerte blad fra ca.1880. Disse kartbladene er ikke daterte, men våre antagelser om datering støtter seg til kjente bygninger og kvartaler som er tegnet inn eller utelatt. Serien er inndelt i henholdsvis et sentrumskartblad, nord, vest og øst. Kartbladene viser også bygningenes materialtyper; skille mellom mur, utmurt bindingsverk og trebebyggelse.

Byarkivet har i senere år mottatt en større avlevering med kart fra Plan- og bygningsetaten. Hovedsaklig utgjør dette kart fra 1900-tallet, bl.a. grunnkart i målestokk 1:500 og 1:1000. Inngangen til kartene skjer via koordinater og koder som må leses og tydes riktig, et omfattende og litt komplisert system hvor en er avhengig av oversiktskart. Tre gamle skap med målebrevskart er avlevert fra samme sted.

Kilder:

Femtiårs-Beretning om Christiania kommune for Aarene 1837-1886, Kristiania 1892
Beretning om Kristiania kommune for Aarene 1887-1911, Kristiania 1914
Byarkivets kart- og tegningsarkiv

Kart som historisk kilde

Gamle kart er både interessante og nyttige. De forteller om en historisk utvikling, både i forhold til motiv og fremstillingsmåte. Mange er til og med ganske flotte. Men det er viktig med en kritisk holdning til informasjonen. Gir kartene fullgode fremstillinger? Og fremstiller kartene en historisk virkelighet eller ikke realiserte planer?

Av Line Monica Grønvold

Kartets pålitelighet og nøyaktighet må vurderes i lys av den tid og omstendighet det er laget i, hva det skulle illustrere og hvem det var ment for. Karttegnerens intensjoner og hans evner til å fremstille et korrekt bilde fra et gitt tidspunkt kan være usikkerhetsmomenter. Det kan være usikkerhet om parker og haveanlegg med veier, dammer og beplantning skal tolkes som nøyaktige gjengivelser. Kanskje karttegneren bare hadde ment å indikere et grøntområde eller har ønsket å tilføye rene dekorasjons-effekter?

En kan også stille spørsmål til kartgrunnlagets pålitelighet; enten karttegneren kopierer fra annet materiale, baserer seg på egne observasjoner eller andres oppmålinger, nye eller eldre registreringer, eller kanskje bruker muntlige kilder. Å bygge på tilgjengelig og etablert materiale kan by på uventede utfordringer. Det ble smertelig erfart da Næsers omfattende kartserie over byen skulle suppleres utpå 1870-tallet, og det viste seg at det var blitt brukt to forskjellige koordinatssystemer.

En kan tenke seg flere versjoner av ett og samme kart, tilpasset ulike tema og målgrupper. Konfidensielle og hemmeligstemplede detaljer kan utelates eller kamufleres i en offisiell kartversjon som skal være allment tilgjengelig, men likevel godt synlig på et særskilt kart for en betrodd målgruppe eller spesiell fagkrets. Iblant utformes det forskjellige tema-kart over samme kartgrunnlag. En kartprodusent kan skreddersy flere kartversjoner, forenkle, prioritere og velge hva som skal tilgjengeliggjøres til enhver tid. Med moderne trykketeknikker og digital kartproduksjon vil det være nokså enkelt å utarbeide flere utgaver eller varianter av et kart.

Håndtegnede kart er ofte enkle, men mer unike og eksklusive enn trykte kart. Duplisering kunne nok forekomme i eldre kartproduksjon – om enn med noe mer besvær, så lenge hvert kart måtte utarbeides for hånd. Da kartene ble håndkopiert, kunne viktige detaljer forsvinne eller fordreies ved gjentatt kopiering. Boktrykkerkunsten og grafiske

trykkplater ga lettere mulighet til nøyaktig kopiering, så selv de minste detaljer lot seg mangfoldiggjøre ved nye opptrykk. Et kartblad kan trykkes med kombinasjoner av trykkplater, for særskilte utsnitt og kombinasjoner av farver, dekor og detaljer. Trykkplaten kan på enkelt vis brukes om igjen.

Duplisering av håndtegnede kart i nyere tid, er i mange tilfeller gjort ved gjennomslag på ulike papirkvaliteter. Det finnes en del håndtegnede kartskisser fra første del av 1900-tallet som er mangfoldiggjort på denne måten. Samme informasjon kan finnes i flere kvaliteter, for eksempel både på plastbelagt tracing og tynt gjennomslagspapir.

Metodene og materialet som ligger bak utformingen av eldre kart kan det være vanskelig å vite noe sikkert om, hvis ikke det lar seg kontrollere ved annet kildemateriale eller der arbeidsprosessen er nedfelt i en eller annen skriftlig form. Men i mange tilfeller finner vi en henvisning til bakgrunnsmateriale på selve kartet, som oftest da på forsiden. Det kan være en påføring av et journalnummer med referanse til et spesielt beslutningsvedtak, dokumenter, eventuelt en sak. Tegnforklaringer i form av en mer omfattende eksplikasjon kan hjelpe oss til å tyde selve kartet; i forhold til kolorering, symbolbruk eller annet. Men iblant finner vi bare helt nøkterne opplysninger om kartets bakgrunn – målestokk, hvem som laget kartet, når og hvorfor – som i tilfellet med Næser-kartenes tittelblad fra 1857. Så må vi bare gjette oss til videre forklaringer eller søke informasjon i branntakstbeskrivelser eller andre kilder.

Kart viser kanskje ikke alltid en historisk situasjon. De kan også vise fantasifull planlegging og mer eller mindre realiserte planer. Det finnes for eksempel en del kart over festningsanlegg, som Akershus, hvor vi kan være i tvil om kartet dokumenterer en faktisk og forgangen virkelighet. Har det tidligere vært vann i vollgraven, der bilene dominerer Kongens gate idag? Var festningsverkene så omfattende? Og var Kontraskjæret bebygget? På en del kart vil ikke noen nærmere forklaring fremgå, men kanskje kan andre kilder gi en pekepinn.

Oslos økonomiske kartverk

Helt siden 1833 har det i Kristiania eksistert et "økonomisk kartverk", det vil si detaljerte kartserier som viser topografi, gater, bygninger og eiendomsgrenser. Gjennom tidene er dette brukt som grunnlag for en mengde forskjellige tema- og planleggingskart. I seg selv tegner de gamle kartseriene et interessant bilde av byens utvikling fra 1800-tallet til vår egen tid.

Av Line Monica Grønvold

På bakgrunn av den nye bygningsloven fra 1827 måtte alle tomter og grunneiendommer som var underlagt byens jurisdiksjon, måles opp og kartlegges innen utgangen av 1833. Dessuten skulle det utarbeides et generalkart over byen i målestokk 1:2000, senest tre år etter oppmålingen av alle byens eiendommer. Både spesialoppmålingene og generalkartet ble utført av stadskonduktør Grosch. Betaling for generalkartet ble gitt i 1836 og 1837. Det kom etter hvert bestemmelser om jevnlig oppdateringer av kartene.

Groschkartene

I Byarkivets Grosch-samling finnes ett oversiktskart samt detaljkart på flere plater, som utgjør vår første kjente økonomiske kartserie som dekker hele byen. Alle Grosch-kartene er håndtegnede og forholdsvis beskjedent kolorert. Vann og skrånende terreng er tydeliggjort ved hjelp av skravering og laveringsteknikk. På noen av kartene er det inntegnet veier og planlagt bebyggelse som ennå ikke var opparbeidet. Eiendommenes matrikelnumre er tatt med på detaljkartene, slik at vi kan jevnføre med samtidige skatteprotokoller i Byarkivet og finne eiere og datidens verdisetting av eiendommene.

Et kart fra høsten 1847 viser hele byen. En påtegning viser at dette oversiktskartet ble utarbeidet eller offentliggjort "*Med Hensyn til de nye Gadeanlægs Navne*". Noen detaljkart kan være fra 1830-tallet. Ett av disse viser hjørnet Fredensborgveien / Maridalsveien, med byens hovedvannledning fordelt i fire separate vannledninger til byen: Festningens ledning er tegnet i rødt, Mellomverket i blått, Gamleverket i gult og Nyverket i grønt. Ett annet viser østligste del av Kvadraturen og Borkehullet, den gang et basseng i havneområdet mot Bjørvika på sydsiden av Oslo børs. Flere kart dokumenterer en by i utvikling. To kartblad dekker ett og samme område av Kvadraturen, Pipervika og området øst for slottsbygningen, som da var under oppføring på

Bellevuehøyden. De to kartene viser ulike stadier i byens utvikling. Karl Johans gate var foreløpig ikke inntegnet på det ene kartet, mens det andre viser opprinnelige planer for Universitetet og Slottsveien, dvs. Karl Johans gate – med bygningskompleks på begge sider av hovedaksen til slottet og tre nye gateløp ut fra slottsplassen. Planene støtter en datering av det seneste kartet til 1840-tallet.

Næser-kartene

En ny bygningslov fra 1842 bestemte at generalkartet over byen og dens grunn skulle revideres hvert 25. år på byens bekostning. Magistraten henvendte seg til daværende rittmester J. W. G. Næser, som tilbød å levere detaljkart i målestokk 1:1000 og et oversiktskart i 1:5000. Førstnevnte kart skulle leveres på 26 kartplater, med to trigonometriske (oppmålte) punkter innenfor hvert kartblad. Et beløp til dette arbeidet ble bevilget i 1855. De nye kartene viste gater, men ikke de enkelte tomtegrenser eller bebyggelse.

Allerede et par måneder etter at Næser hadde ferdigstillet sitt kartarbeide, kom lov av 5. august 1857 om utvidelse av Christiania, med pålegg om oppmåling av nye byområder. Stadskonduktøren erklærte at han *ikke* ville påta seg dette lovpålagte kommunale oppmålingsarbeidet for det halve beløpet av hva loven tilsa. Heller ingen andre meldte seg villig til å utføre arbeidene mot den angitte betaling, da magistraten utlyste kartoppdraget i avisene.

Byarkivet har en udatert og usignert kartserie som trolig ble utarbeidet i forkant av byutvidelsen i 1859. Et av kartene viser området mellom Grønlia, Nedre Foss og Galgeberg. Den nye jernbanetraseen, som ble åpnet nordover mot Eidsvoll i 1854, er korrigert inn på dette kartet. Detaljen er illustrerende, men gir ingen definitiv datering, fordi kartbladet godt kan tenkes å være tegnet på et eldre grunnlag.

En bystyresak den 11. august 1858 førte til en bevilgning på tre tusen spesidaler til kartarbeidet. Saksdokumentene viser at Næser et knapt år i for-

Alle kartbladene etter stadskonduktør Grosch er gjengitt i Grosch-galleriet på Byarkivets WEB-sider. Forøvrig er kartene gjengitt i E. Seip (red.): Christian H. Grosch, Oslo 2001. Se også illustrasjon på s. 10.

Næsers kart fra ca. 1860 viser tydelig fra høyre: Brenneriveien med brenneri-anlegget, Christiania Bryggeri i Maridalsveien 3, byens lader og den nordre delen av Fredensborgveien med trehusbebyggelsen. (Utsnitt, original i Byarkivet)

veien hadde tilbudt seg å utføre kartarbeidet. Næser bemerket at et pristillegg måtte beregnes, på grunn av besværligheter med å oppmåle enkelte detaljområder som blant annet Grønland, Galgeberg og Enerhaugen, foruten å kotere terrengets helling ved Akerselven. Hver enkelt målebordplate ville beløpe seg til totalt 110 spesidaler, men en del besparelser var forventet idet målearbeidene skulle utføres av samme person. Selv om ikke Næser ville akseptere billigste pris, fikk han rosende omtale: *"Rittmester Næser har som bekjendt allerede utført betydelige Opmaalings- og Kartarbeider for byen, og derved i fuldeste Maal godtgjort sin Dytighed og Paalidelighed som konduktør..."*

Næser ble tildelt oppdraget med detaljoppmåling av nye byområder og områder utenfor den tidligere murgrensen. Det omfattet et detaljkart over byen i målestokk 1:1000, kotert med tre fots ekvidistanse, og et originalkart med femti kartblad oppbevart på sine målebordsplater. Et generalkart i målestokk 1:5000, med seks fots ekvidistanse, skulle være et sammendrag av detaljkartene. Begge kartene ble litografert og utgitt i trykte eksemplarer. Generalkartet ble senere også utgitt i kobbertrykk i 1868.

Byarkivets Næser-kart hører til hans store trigonometriske og geometriske oppmåling i tiden fra september 1855 til 16. mai 1857. Det omfatter områder som lå innenfor murgrensen av 29. august 1855. Kartene er kolorert med en differensiering av ulike typer av hus, uten at dette er nærmere forklart.

Ut fra nummereringen av platene kan vi få en viss pekepinn om hvilke kartruter som inngikk i den opprinnelige bestillingen og også hvilke som ble tilføyet som et supplement til serien, noe som har dreiet seg om en fordobling som ikke gjenspeiles i regnskap eller oversikter.

Mange nyere kartserier

Ved den nye byutvidelsen i 1877 ble det bestemt at de nye områdene og et byggebelte i 1/8 mils bredde skulle inkluderes i en ny kartserie. Arbeidet med dette ble overdratt til byens private oppmålingskontor. Ekvidistansen på de nye kartene skulle være én meter i størrelse 1:1000, og to meter i størrelse 1:5000. Detaljkartene utgjorde 74 blad, som ble litografert i 1880. Generalkartet med seks blad omfattet det beltet av Aker, som ble underlagt byens bygningslov.

Ved reproduksjon av detaljkartene oppstod det vanskeligheter med sammenføyning av kartblad i områder som nylig var innlemmet i bykartet. To ulike kartserier var lagt til grunn, henholdsvis med ett blad fra 1858 for områder innenfor den gamle bygrensen og ett fra 1876 for et nyinnlemmet byområde. Det viste seg at de ulike målingene hadde ulike utgangspunkt. Næser hadde i 1855 og 1858 gått ut fra professor Hansteens koordinatberegning fra Gamle Aker kirkes spir og flaggstangen på Kongens bastion på Akershus festning. Mens det private oppmålingskontoret i 1876 tok utgangspunkt i be-

En del av det som i dag er Rådhusplassen, så ganske annerledes utfør saneringen i Pipervika tok til. Nederst sees den gamle Honnørbygga og bebyggelsen på Kontraskjæret. Oppe til venstre er bebyggelsen i Pipervika med et virvar av krokete gater. (Utsnitt av økonomisk kart fra Kristiania Oppmålingsvesen 1921. Original i Byarkivet)

regninger fra den geografiske oppmåling, mellom punkter på henholdsvis St.Hanshaugen og Ekeberg. I 1883 ble det bevilget et beløp til nye oppmålinger av det gamle byområdet, etter de nye målepunktene.

Med bygningsloven av 1899 ble kartarbeidet i Aker lagt om. Tidligere hadde Kristiania kommune kartlagt byggebeltet, ca. 1,4 km ut fra bygrensen, i målestokk 1:1000. Aker kommune fortsatte arbeidet, men utvidet kartleggingen til flere områder og ved å tilføye nye oversiktskart i mindre målestokk. De første oversiktskartene kom i 1928, 1932 og 1938, i målestokk 1:10 000. Det første av disse dekket 90 km², mens 1938-utgaven omfattet 210 km². Fra 1940-årene kom det oversiktskart som kunne vise tydeligere detaljer, i målestokk 1:5000. Allerede fra 1930-årene kom flyfotografering med i kommunens oppmålingsarbeid.

For Oslos del ble nye detaljmålinger påbegynt i 1914 og 1917, og fullført i 1934. Arbeidene resulterte i 188 kartblad i målestokken 1:500. Et oversiktskart i målestokk 1:4000, stod ferdig i 1923 og var ajourført til og med 1921. Dette kartet ble relativt kostbart. I 1936 kom et nytt, etter delvis

omtegning og reproduksjon av det første kartet.

På 1920-tallet fant man at Norges geografiske oppmålings nullpunkt ikke var i samsvar med andre målinger, fordi høydemålingene lå omlag 11 cm høyere enn havnevesenets nullmerke. Dette var likevel ikke en så dramatisk feilberegning som ved foregående kartserie.

I nyere tid er målestokken differensiert i forhold til karttype og byområde. Det vil si at hovedkart for indre byområder er i målestokk 1:500 og ytre byområder i målestokk 1:1000, kommunens oversiktskart får målestokk 1:5000 for bebygde områder og forøvrig 1:10 000. Kartbladene finnes i oppdaterte versjoner fra hele 1900-tallet.

Kilder:

- Femtiars-Beretning om Christiania kommune for Aarene 1837-1886, Kristiania 1892
- Beretning om Kristiania kommune for Aarene 1887-1911, Kristiania 1914
- Aker 1937-1947: Kommunens styre og forvaltning inntil sammenslutningen med Oslo i 1947 (Supplementsbind til *Aker 1837-1937*), Oslo 1958
- Aktstykker fra Aker og Oslo kommune
- Byarkivets kart- og tegningsarkiv

Geografiske informasjonssystemer i et bevaringsperspektiv

Går kompleksitet i systemene på bekostning av mulighet for bevaring av innhold?

GPS-utstyr, karttjenester på Internett, kulturminneatlas og økonomiske kart er alle forskjellige medier for gjengivelse av geografisk informasjon. De er daglige verktøy for mange, og informasjonen man får fra dem har stor verdi i mange sammenhenger. Ikke minst kan ettertiden ha stor nytte av denne informasjonen for å få et godt bilde av vår samtid.

Av Signe Marie Solås

Geografiske Informasjonssystemer (GIS) er programvare som kombinerer ulike typer statistiske data med deres geografiske posisjon. Ved å kombinere basiskart med datasett som framstiller de ulike datas geografiske fordeling, produseres automatisk nye, tematiske kart over fordelingen av slike data. Geografiske data kan defineres som opplysninger om egenskaper og relasjoner til objekter som er entydig geografisk stedfestet. Egenskapene kan for eksempel være fysiske forhold, klassifiserte opplysninger eller hendelser. Relasjonen mellom geografiske objekter er også en viktig opplysning. Stedfestningen blir ofte basert på rettvinklede koordinatssystemer, eller ved geografiske koordinater, dvs. geografisk lengde og bredde. For å håndtere de relativt store mengdene med data kreves det en avansert funksjonalitet fra den tekniske løsningen i systemet.

Noe av styrken til GIS ligger i muligheten for kobling av ulike typer data. Man kan for eksempel koble data om utbyggingsbehov mot data om verneinteresser i et konfliktområde. Denne styrken gjør at GIS brukes i stadig økende grad som informasjons- og planleggingsverktøy, blant annet på alle nivåer innen offentlig forvaltning. Informasjonen som etter hvert samles i slike systemer, er av stor nytte og interesse for samtiden, men den kan også være viktig for ettertiden. Et spørsmål er da om den avanserte teknologiske løsningen kompliserer bevaring av informasjon fra slike systemer. For å kunne besvare et slikt spørsmål må man ha en forståelse av hvordan systemet er bygd opp, og hvilken informasjon i systemet som er unik og bevaringsverdig.

Oppbygging av GIS

Et Geografisk Informasjonssystem inneholder flere funksjonsområder og verktøy for håndtering av data, de kan grupperes i tre områder:

- **Geo-database**
forskjellige datasett som er lagret i en database. Datasettene representerer geografisk informasjon i betydning av generiske GIS datamodeller (topografier, raster, nettverk, egenskaper osv.)
- **Geo-visualisering**
et sett av intelligente kart som viser kjennemerker og sammenheng dem imellom på jordoverflaten. Man kan konstruere forskjellige kart for å vise den underliggende geografiske informasjonen, og bruke disse som vinduer inn mot databasen. Kartene kan brukes til å støtte spørringer, analyser og til redigering av informasjonen.
- **Geo-håndtering**
omformingsverktøy som utleder nye datasett fra eksisterende datasett. Disse funksjonene tar informasjon fra eksisterende datasett, legger til analytiske funksjoner, og skriver resultatet inn i nye, utledede datasett.

Alle tre områdene er viktige deler av et komplett GIS, og inngår i varierende grad i alle GIS-løsninger.

Lagring av data

Geo-databasen er en datamodell som representerer geografisk informasjon ved å bruke standardteknologi for relasjonsdatabaser:

- data er organisert i tabeller
- tabellene inneholder rader

- alle radene i en tabell inneholder de samme kolonnene
- hver kolonne har en type, så som desimal, nummer osv.
- relasjoner er brukt til å assosiere rader fra en tabell med rader i andre tabeller (ved hjelp av primær- og sekundærnøkler i tabellene)
- en rekke funksjoner og operatører kalt SQL, er tilgjengelige for å håndtere tabeller og tilhørende dataelementer

Spesielle tabeller som inneholder geografiske kjenetegnetegn og rasterinformasjon, fungerer også etter de samme Data Base Management System (DBMS) prinsippene.

DBMS håndterer disse enkle datatypene og tabellene, men for å håndtere mer kompleks gjengivelse av de geografiske objektene samt å håndtere deres integritet, må man ha en programmert logikk i løsningen. Denne programmerte logikken byr på en noe mer kompleks situasjon i forhold til bevaring og formidling av data, men den er tatt høyde for i den tekniske løsningen.

Bevaring og gjenbruk

I GIS er det en sentral tankegang å kunne integrere og kombinere forskjellige datasett for å få lagvis gjengivelse av geografisk informasjon. Dette gjør at man kan gjenbruke datasett utviklet av andre institusjoner som beskriver for eksempel topografi, bebyggelse og infrastruktur, mens man selv kan legge til datasett som viser spesielle forekomster. Ett eksempel på en slik benyttelse av lagvise datasett er Groruddalen Kulturminneatlas 2004, utgitt av Oslo Kommune, Byantikvaren. Her er det benyttet datasett med topografi og bebyggelse fra Statens Kartverk, mens Byantikvaren har utviklet datasett som for eksempel viser historiske kartlag. Datasettene som kan brukes av flere er gjerne utviklet i forhold

til gjeldende, ofte internasjonale standarder, mens lokalt utviklede datasett ikke nødvendigvis trenger å følge noen standard. Det er da viktig i et bevarings- og gjenbruksperspektiv at man dokumenterer de lokale datasettene nøye, noe det er mulighet for i Geografiske Informasjonssystemer.

Både geografisk informasjon og programmert logikk for håndtering av informasjonen er viktige for å kunne gjengi den geografiske informasjonen på en korrekt måte. Den geografiske informasjonen kan bevares direkte ved hjelp av tabelluttrekk fra relasjonsdatabasen, men kan også kan trekkes ut fra løsningen, og dokumenteres på en form, XML, som er anbefalt for nettopp bevaring for ettertiden. Denne uttreks- og dokumentasjonsmetoden kan også benyttes for den programmerte logikken, og man vil dermed både kunne gjenbruke data og gjenskape systemet i ettertiden. En slik metode gjør at man ikke er avhengig av å bruke dagens programvare for å vise geografisk informasjon i fremtiden.

Så selv om de geografiske informasjonssystemene har relativt avanserte, tekniske løsninger for lagring og gjengivelse av informasjonen, har de også tatt høyde for bevaring og gjenbruk av både informasjon og logikk i systemene. De tekniske mulighetene for bevaring av informasjon for ettertiden er imidlertid ikke nok, man må også underveis ha rutiner som sikrer at informasjonen både blir jevnlig tatt vare på og dokumente

Kilder:

Line Monica Grønvold: "Digitale kart og tegninger" i *Tobias* 3/2001

ArcGIS®: *Engineered for Interoperability – An ESRI® White Paper*, august 2004

ArcGIS® 9: *What is ArcGIS?*

Aschehoug og Gyldendals Store norske leksikon

www.geodata.no

www.caplex.net

www.statkart.no

Det er ingen nyhet at det økonomiske kartverket tjener som grunnlag for spesialkart. De ulike vannledningene fra Akerselva til byen er tegnet inn med forskjellige farger på dette Grosch-kartet fra 1830-tallet. Til venstre sees Akersveien. Fredensborgveien går på skrå med de små tomtene hvor mye av trehusbebyggelsen fortsatt står. (Utsnitt. Original i Byarkivet)

De første turistkart for Nordmarka

Først var det skog. Så kom sager og fossekraft, og økser lot trær falle. "Den grønne løgn", kalte forstmester og eventyrforteller P. Chr. Asbjørnsen den. På avstand så skogen tett og fin ut, men gikk man nær inn på den var det en uttynnet og pistrete skog. For de aller fleste var likevel skogen et uinntakelig område, hvor bare jegeren og tømmerhoggeren vandret. Først når skiløpingen ble adoptert av borgerskap i Kristiania på 1880-tallet, ble det fart i friluftslivet i Nordmarka, og behovet for et turistkart meldte seg.

Av Bård Alsvik

I en artikkel i St. Hallvard fra 1955 minnes stortingsarkivar Vilhelm Haffner sin ungdomstid i Nordmarka på begynnelsen av 1880-åra. Det fantes ingen veier, forteller han, bare gamle krokete stier som førte fram til vannene og plassene der nordmarks-folket bodde.

Folk flest hadde kunnet lese om disse dunkle og mystiske skoger – om tusser og troll, om skrømt og haugfolk – i Asbjørnsens klassiske fortellinger fra Nordmarka og Krokskogen. Bernhard Herres romantiske fortellinger fra skogene rundt hovedstaden i "En Jegers erindringer" (1850), vekket stor interesse og nådde sitt tredje opplag før det ble skrevet 1880. Men å besøke disse strøk av byens omegn var for de aller fleste helt utenkelig. Særlig om vinteren, da byens omegn lå innpakket i et uframkommelig hav av snø og is. Da søkte folk ned til fjorden, til skøyteisen inn under festningens bratte stup hvor det kunne være et yrende liv av store og små skøyte-løpere på søndagene.

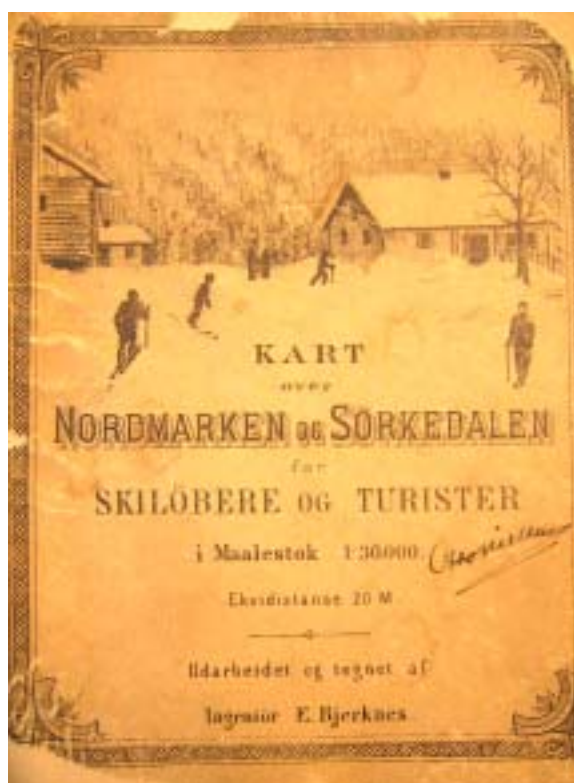
Skienes åpner Marka

Fra 1880-årene vant skisporten terreng i borgerskapets Kristiania. Skienes fortreffelighet som fremkomst-middel – slik man hadde kjent det i Norge i tusener av år – ble ikke bare en del av skisporten, men fortrenget til slutt de hasardiøse bakkeløpene som hadde dominert skiløpingen på 1850- og 1860-tallet, der unge menn kaptet om å demonstrere sine akrobatiske ferdigheter for et gispende publikum. Samtidig åpnet Thomas Heftye sin syv tusen mål store eiendom Frognerseterskogen for allmennheten. Frognerseteren ble raskt et populært utfartssted, og flere og flere tok skiene fatt. I 1898 åpnet Holmenkollbanen stasjon på Besserud, noe som ble det endelige støtet for friluftslivet i området.

Nordmarka fortsatte likevel en tid til å ligge nokså urørt. Turistene nøyde seg lenge med å legge sine turer på jordene i Aker, eller nær husveggene på

Frognerseteren. Det var bare de aller dyktigste skiløperne og de mest eventyrlystne som la på vei inn i vinterskogen. En av dem var en ung ingeniør, Ernst Bjerknes, som senere skulle bli regulerings-sjef i Kristiania. I boka "Med ski, velosiped og skissebok" gir han et bilde av hvor uframkommelig og uoppdaget skogen i 1880-åra var. Uten merkede løyper og med liten kunnskap om hva som ventet bak neste åsrygg, ble turene de reneste oppdagelsesferder, skriver han. *"Det var aldri tale om å rydde eller merke løyper den gang. Det hendte derfor ofte at mindre lokalkjente skiløpere tok feil og kom frem på ganske andre steder en forutsatt. Dette satte mig på den tanke at det kunde være bruk for et skikart over Nordmarka."*

Bjerknes luftet tanken i skimiljøet og fikk god respons på ideen om et eget skikart. Han gikk straks

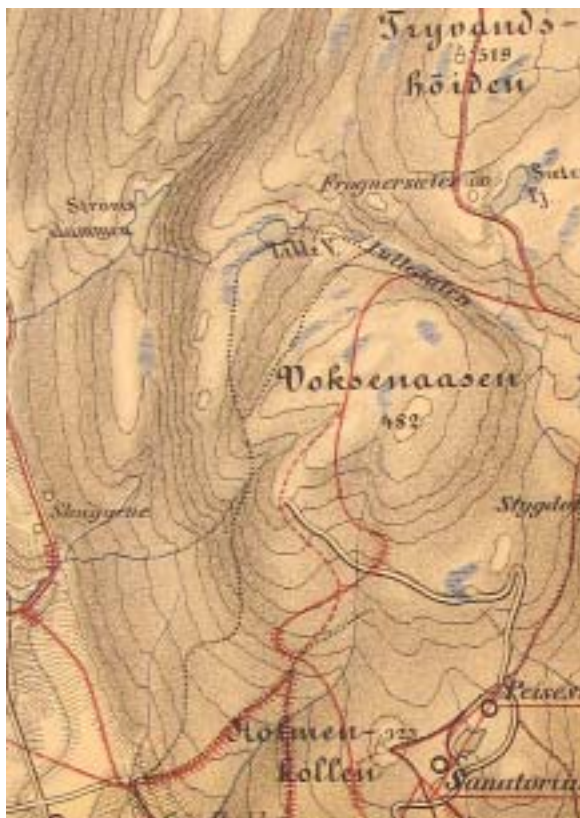

Verdens første skikart, tegnet av ingeniør E. Bjerknes i 1890, med vintermotiv fra gården Grøttum i Sørkedalen på tittelbladet. (Original i Skimuseet)

Det andre skikartet over Nordmarka kom i 1895 med Larsens Våbenforretning som forlegger. Tegneren var kartgrafiker og friluftsmann Kristian Pedersen. Kartet ble en suksess og kom i flere opplag, også som sommerkart. (Original i Skimuseet)

i gang med arbeidet, og brukte mye av tiden ute i skogen til synfaring. Verken på kartet eller i boka gir han opplysninger om hvilke oppmålingsgrunnlag han har forholdt seg til ved tegningen av kartet. Kartgrafiker Sverre Holm antyder i en artikkelserie i Aftenposten i 1962 om Nordmarks-kart, at det er sannsynlig at Bjerknes tok utgangspunkt i to nye kart som Norges Geografiske Oppmåling (NGO) hadde gitt ut i 1887 i sin "Kristiania Omegn-serie", nemlig blad V - Sørkedalen og blad VI - Maridalen.

Bjerknes' utgangspunkt var først og fremst å tegne inn skikkelige løypetraseer. I boka forteller han levende om hvordan han bestemte seg for hvor disse skulle gå: *"Jeg dro rundt fra plass til plass og spurte og grov etter veier og stier hvor man kunne ta sig frem på ski"*. Nordmarksbeboerne var imidlertid nokså skeptiske til hele prosjektet, noe Bjerknes forklarer med skogfolkets manglende skiløyperferdigheter. Men nevnte Bjerknes Nordmarkas flinkeste skiløper, Nils Kamphaug, og hvor *han* eventuelt kunne klare å ta seg fram, kom diskusjonen om hvor løypene best kunne legges raskt på gli: *"Efter disse forklaringer drog så jeg i vei for å finne en brukbar løipe og merke den av på kartet med en rød strek. Det var et besværlig, men morsomt arbeide."*

Utsnitt fra Bjerknes kart fra 1890. Bjerknes' forslag til løypetraseer ned Holmenkollen er merket med tverrgående streker for å markere bratte utforkjøring. (Original i Skimuseet)

Verdens første skikart

Bjerknes arbeid var nok langt mer viktig enn han selv ante. Selv om skogsbilveier og moderne løype-drift preger dagens skitraseer i Nordmarka, risset Bjerknes opp en skisse for det "skjelettet" som binder Marka-plassene sammen i dag i form av røde og blå streker på kartet. Bjerknes lagde verdens første skikart og utgivelsen skjedde i mars 1890. Tittelen på kartet er "Kart over Nordmarken og Sørkedalen for Skiløbere og Turister". Målestokken er 1: 30 000 og kartet har en ekvidistanse på 20 meter. Kartet ble trykt ved "Den private Opmaalings Anstalt" i Kristiania. Bjerknes, som også var en utmerket frihåndstegner, dekorerte kartet med tegninger fra Grøttum i Sørkedalen og Frønsvollen.

Den sørlige rammen av kartet går helt ned til Majorstuen, som hadde vært start og mål for verdens første femmil i 1888, hvor Bjerknes for øvrig ble nummer tre. I nord tar kartet akkurat med seg Kikuttoppen, i øst Maridalsvannet og mot vest går rammekanten mot Lyse-gårdene i Sørkedalen. Skiløypene er røde, som på dagens kart, og løyper med bratte bakker og skarpe svinger har fått røde tverrstreker som en advarsel. Hoppbakker er også merket av, dessuten er gårder med "Natlogi og Mad" understreket med rødt. Kartet har jevne og runde høydekurver med en gråbrun fjelltone. Selv om kartet inneholder uøyaktigheter slik at det nok ikke vil tilfredsstillende dagens krav, er det forbausende bra på flere områder. Men som Bjerknes selv sier i innledningen til kartet, så er hovedmisjonen ved kartet å vise *"hvor man kan komme frem i terrenget"*.

En god oppfølger

Allerede i 1895 kom det et nytt Nordmarkskart, men fra en annen hånd enn Bjerknes'. Dette har målestokk 1:60 000, og dekker det vi i dag kaller Nordmarka og Krokskogen, fra Steinsfjorden i vest, Mylla i nord og Hakadal i øst – altså et større område enn Bjerknes' kart. Heller ikke på dette kartet er det oppgitt hva målegrunnlaget er. Tittelen på kartet er "Skikart over Nordmarken med Tilstøtende Trakter". Også dette kartet har høydekurver og ekvidistanse angitt til hundre fot. Høydekurvene har fått en rødbrun farge, og de *"mer befærdede ski-veier"* er tegnet inn med en blå, tykk strek.

Kartet ble kuriøst nok gitt ut av Larsens Vaabenforretning i Kristiania, men selve hovedpersonen bak kartet var inspektør ved Norges geografiske oppmåling, Kristian Petersen. I likhet med Bjerknes

var han friluftsmann som tråkket Nordmarka på kryss og tvers. Innen kartfaget var han en innovatør og fant senere opp en kartstemplingsmaskin som blant annet ble tatt i bruk av engelske kartografer. I skikretser var han også kjent for å ha utviklet en universal skismøring til bruk for alle typer føre.

Etter utgivelsen sørget Kristian Petersen for å korrigere kartet på turene sine i Nordmarka. I 1914 kom han ut med et nytt og oppdatert kart med samme tittel som det forrige. Denne gangen oppga han hvorfra han hadde fått målegrunnlaget. For det første "Akerselvens Brugseierforenings Kart i Maalestok 1:10 000" og oppmålinger gjort av Norges Geografiske Oppmåling. Dette var et godt oppmålingsmateriale og har kanskje inspirert Kristian Petersen til nyopptrykket, skriver Sverre Holm i sin artikkel. Sikkert er det i hvert fall at Kristian Petersens Nordmarka-kart ble veldig populært, og denne gangen med røde skiløyper i stedet for blå. Det kom i flere opplag helt fram til midten av 1920-åra, både som skikart og som sommerkart. Olaf Norlis forlag sto som utgiver og produksjonen foregikk på Petersens eget lille trykkeri her i byen.

Mange private, endelig et offentlig

Kristian Petersen, og kanskje Ernst Bjercknes, baserte sine kart blant annet på NGOs oppmålinger. Det tok imidlertid sin tid før det offentlige kartverket selv utga et turistkart for hele Nordmarka. Kanskje så man Petersens og andre privat utgitte kart som så gode at de statlige kartmyndigheter ikke så behovet for et slikt kart. Kristian Petersen, og flere med ham, hadde jo bakgrunn i eller nær tilknytning til NGO, noe som borget for kvalitet. I 1930 slo imidlertid NGO på stortromma og ga ut det kanskje mest kjente førkrigskartet fra Nordmarka: "Tryvasshøgda – Kikut". Kartet var basert på målinger gjort i årene 1919 til 1925. Målestokken var 1:25 000 og ekvidistansen ti meter. Det hadde hele røde streker for merkede sommerstier og prikkede røde for umerkede. Hver femte kurve var tegnet som tykk tellekurve og kartet ble vanlig i bruk til orienteringsløp.

Et annet kart var i mellomtiden kommet ut, og i vesentlig grad bygde dette på målinger "... stilt til disposisjon av ..." godseier H. Løvenskiold og målinger gjort av NGO. Det var karttegner O. A. Tolleruds kart fra 1929, som var et "kombinert kart for sommer og vinterbruk over Nordmarka". I følge Sverre Holm var kartet oversiktlig og lettlest og fridde så avgjort til de store masser av turgåere. Kartet hadde målestokken 1:40 000 og en ekvidistanse på ti meter.

Noe som ytterligere gjorde dette kartet til et hendig redskap for turer i Marka, var den lille boka som fulgte med, som Tollerud hadde kalt "Med kart og kompass i Nordmarka", og som viste en mengde rutebeskrivelser. Både løypesjefen i Holmenkollrenn-

ene og folk fra Den Norske Turistforening hadde bistått Tollerud med inntegning av traseer for henholdsvis vinter og sommerløyper.

Nok et nytt kart kom i 1934, tegnet av major H. K. Hertzberg. Det strakte seg helt til Grua i nordøst og Sundvollen i vest, og dekket et større område enn Tolleruds kart, om enn med samme målestokk, men med en ekvidistanse på tretti meter.

Et annet kart som må nevnes er kartet som fulgte med "Turbok for utfartsstrøkene omkring Holmenkollen-Tryvannsbanen, Sognsvannsbanen, Smedstad-Røa-banen" fra 1935. Boka var redigert av kaptein O. H. Huseby og gitt ut av A/S Holmenkolbanen. Kartet manglet høydekurver, men var et greit oversiktskart for alle dem som hadde sporveinettet som utgangspunkt for søndagsturene. Det var for øvrig ikke siste gang A/S Holmenkolbanen ga ut Nordmarka-kart. I 1943 kom "Søndre del av Nordmarka" i målestokken 1: 25 000. Kartet var tegnet av Toralf Øyen og bygde på oppmålinger gjort av NGO. I 1935 ga dessuten Sporveien ut et skikart "Kjelsås-Nordmarka" med oversikt over avstander fra og til Kjelsås med utgangspunkt i det som på kartet blir kalt "Skogkafeer". Heller ikke statsbanen ville være dårligere og ga ut kartet "Til Nordmarka med Gjøvikbanen".

Først i 1938, nesten førti år etter Bjercknes' kart, ble det første offentlige turistkart som samlet hele Nordmarka på et kartblad utgitt. Med dette

Fortsettes på side 15

En av de mest kjente Nordmarkskartene fra mellomkrigstiden var NGOs fra 1930. Kartet er ett av de siste som viser Nordmarka slik den var mens skogsbilveiene ennå var fraværende, nesten som på Asbjørnsens tid. (Original i Skimuseet)

Felles dokumentbehandlings- løsning for åtte bydeler

Rundt 85% av virksomhetene i Oslo kommune benytter seg i dag av et elektronisk dokumentbehandlingssystem basert på Noark-standarden. Til nå har disse virksomhetene installert alt av programvare og lagret alle data på lokale servere og databaser. I forbindelse med bydelsreform 2004 ble det bestemt at åtte av bydelene skulle benytte en felles løsning for elektronisk dokumentbehandling. I stedet for webservere og databaser plassert ute i den enkelte bydel, ble dette installert sentralt hos en ekstern driftsleverandør. Flere virksomheter i kommunen er i ferd med å koble seg på denne felles løsningen, som blant annet innebærer integrasjon med kommunens e-postsystem.

Av Morten Brøten

Fem av bydelene benytter i dag systemet ePhorte, ti benytter DocuLive. Åtte av de sistnevnte gjennomførte et felles innføringsprosjekt i forbindelse med bydelsreformen. Disse var bydelene Vestre Aker, Nordre Aker, St. Hanshaugen, Nordstrand, Østensjø, Alna, Grorud og Stovner. Innføringsprosjektet ble styrt av en sentral prosjektgruppe bestående av representanter fra Utviklings- og kompetanseetaten, leverandøren og Byarkivet. Ett av argumentene for å sette i gang et felles prosjekt var at man hadde til dels svært kort tid på seg før systemet skulle være i produksjon. Et annet var økonomi. Løsningen åpnet også for standardisering og andre synergieffekter.

Byrådsavdeling for næring og kultur er systemeier for journal-/sak-/arkivsystemene som benyttes i kommunen, mens Byarkivet er systemansvarlig instans. Bydelene har selv ansvaret for installasjoner gjort lokalt i bydelen. Bydelen har også ansvaret for at det blir gjort deponeringer/avleveringer fra databasene til Byarkivet i henhold til gjeldende lover og regler.

Dokumentbehandlingssystem

Saksbehandlere i disse åtte bydelene benytter DocuLive WWW Sak som er et Internettbasert saksbehandlingsverktøy, mens arkivarer bruker en Windows-basert klient som er installert lokalt hos bydel (DocuLive 6.1a). Møtesekretærer benytter nettleser på samme måte som saksbehandlerne, men har i tillegg noen komponenter installert lokalt. DocuLive-versjonen som benyttes er tuftet på Noark-4-stand-

arden. Det ble gjort flere tilpasninger i systemet. Det ble også anskaffet skannere til bydelene.

E-post-integrasjon

Et viktig mål for prosjektet var å etablere integrasjon mellom WWW Sak og kommunens e-postsystem. Etter noen tekniske problemer i startfasen, gikk løsningen i produksjon på vårparten 2004. Integrasjonen gjør det mulig for saksbehandlerne å åpne og sende e-post direkte fra saksbehandlingssystemet.

Dette gjør det enklere å registrere e-post som viser seg å være saksdokumenter. Løsningen er dermed med på å sikre at journalverdig e-post blir ført inn i virksomhetens postjournal, slik det bl.a. kreves i arkivloven med forskrifter. I realiteten betyr dette at saksbehandler får muligheter til å registrere/journalføre inngående brev (dvs. e-post), noe som er nytt. For at dette skal fungere, må saksbehandlerne få tilstrekkelig opplæring, det må finnes gode rutinebeskrivelser, og ikke minst må det foretas en kvalitetssikring av disse registreringene i etterkant av arkivtjenesten. Dette kan gjøres ved å søke opp dokumenter i systemet som har status "S", dvs. inngående dokument, registrert av saksbehandler.

Sentral installasjon

Løsningen er etablert sentralt hos ekstern leverandør med to webservere med jevn fordeling av brukere. I tillegg er det satt opp et Active Directory (AD) som nevnt ovenfor, for brukerautentisering/styring av ressurser i det sentrale domenet.

På en sentral databaseinstallasjon er det opprettet åtte separate databaser, en for hver bydel. En

testdatabase er også etablert. All datalagring skjer i databasen på SAN (Storage Area Network), noe som sikrer de enkelte bydeler backup av informasjonen som registreres og lagres, se figur. Hver bydel aksesserer applikasjonen via webgrensesnitt, og har kun tilgang til sine egne respektive databaser hvor informasjonen er lagret.

Historiske baser

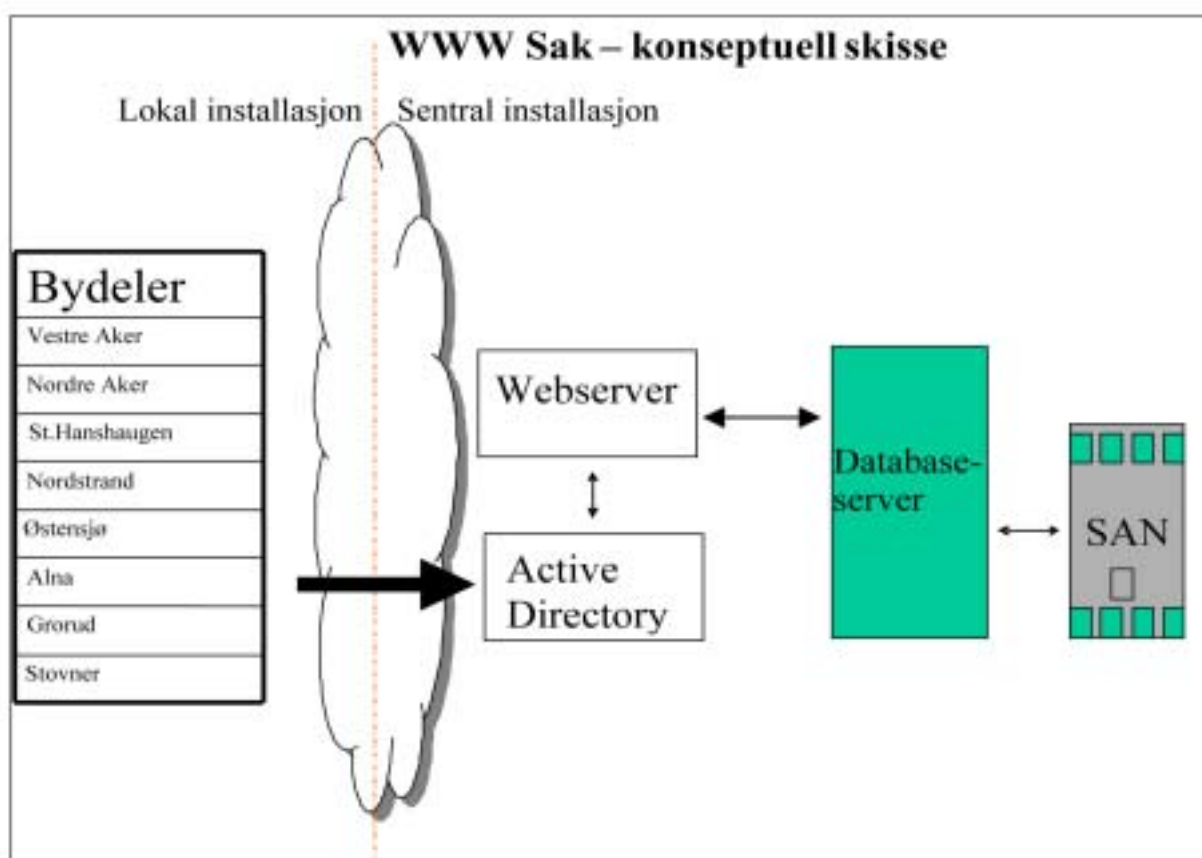
Nye journalperioder ble opprettet for de åtte bydelene fra 1. januar 2004. I tillegg har det blitt lagt inn historiske og avsluttede journalperioder, slik at saksbehandlere og arkivarer har tilgang til informasjon fra før bydelsreformen på en enkel måte. For eksempel har bydel Nordstrand i dag tilgang til histor-

iske journalperioder fra de gamle bydelene Nordstrand, Ekeberg-Bekkelaget og Lambertseter.

I de historiske basene er det kun anledning til å søke og føre inn utlån. Prosjektgruppa besluttet at det var selve journalinformasjonen som skulle gjøres tilgjengelig, ikke eventuelle elektroniske dokumenter. Bydeler som ønsker å ha tilgang til "historiske" elektroniske dokumenter, må selv bekoste dette.

Veien fremover

Ytterligere to virksomheter er i ferd med å tilknytte seg sentral WWW Sak. Løsningen skal evalueres av Utviklings- og kompetanseetaten i samarbeid med Byarkivet, som deretter vil komme med en eventuell anbefaling om videre utrulling i kommunen.

Figuren viser hvordan fellesløsningen for dokumentbehandling ser ut teknisk sett – veldig forenklet. Boksen "SAN" viser produksjonsdatabasene til de respektive bydelene samt en testbase. I tillegg kommer historiske databaser.

De første turistkart for Nordmarka

Fortsatt fra s. 13

kartet ble rekken av kart som viste Nordmarka i hestens og tømmerfløtingens tid avsluttet. Etter krigen ble skogsdriften mekanisert. Tømmer ble fraktet på lastebiler og skogsbilveier boret seg inn i terrenget og skapte en ny skog mer lik den vi kjenner i dag. Marka var ikke lenger villmark, men oppnåelig for de aller fleste av oss. Kartet er likevel en god følgesvenn på tur, samt en skattet kilde når vi vil gjenopp-

leve våre og andres minner fra Nordmarka hjemme i godstolen.

Kilder:

- Ernst Bjerknes: *Med ski, velosiped og skissedagbok*, Oslo 1943
- Kartgrafiker Sverre Holms artikkel om Nordmarkskart i *Aftenposten* 14. og 15. februar 1962
- Edv. Bull: *Akers historie*, Kristiania 1918
- Oslo byleksikon*, Oslo 2000
- Vilhelm Haffner: "Nordmarka i gammel tid", i *St. Hallvard*, hefte nr. 3, 1955

Virkelig historie

Byarkivet i arkiv- og skoleprosjekt

Oslo byarkiv er nå i startgropa i et nasjonalt prosjekt som går ut på å profilere arkivinstitusjoner overfor skoler og skoleelever. Det er ABM-utvikling (Statens senter for arkiv, bibliotek og museum) som prisverdig har tatt initiativet til arkiv og skoleprosjektet.

Av Gro Røde

Det vil være en overdrivelse å si at arkivene blir nedrent av ivrige lærere og elever. Tradisjonelt sett er arkivene blitt lite brukt av skolene. Det kan se ut til at ordet arkiv fenger lite, ordet selger ikke. Nå er situasjonen at arkivene nok kunne levd videre med å være en institusjon for voksne, mer eller mindre spesialiserte brukere.

Vi har nok å gjøre, men myndigheter over oss, ønsker at arkivene ikke lenger skal være passive tilretteleggere av materiale som etterspørres i større eller mindre grad. Skoler og skoleelever trekkes spesielt fram som en målgruppe. Og kommer ikke skoler til arkivene, så må arkivene ut til dem. I bunnen for dette synet ligger en demokrati-tankegang: Kildene i arkivene er kollektiv eiendom, og brukere må gjøres oppmerksom på hva som finnes og hvilke rettigheter man har i forhold til disse. Fem arkivinstitusjoner er forespurt om å være med i pilotprosjektet for å utvikle gode metoder og teorier som kan anvendes for arkivene i kontakt med skoler og skolebarn i ulik alder. Målet er å få skolene til å bruke originalkilder i undervisningen, og lære elevene å vurdere kildene kritisk.

En familie - flere historier

Av alle ideer vi har vurdert har vi valgt å fokusere vårt prosjekt på *en* familie, noen mennesker, som illustrerer både spesiell og generell Oslo- enn si Norgeshistorie. Vårt mål er å få fram at kildene til å følge familier, lokalhistorie, kommunale beslutninger, skolegang, bygningoppførelser etc. finnes, og er tilgjengelig. Vi ønsker at skoleelevene skal bli nysgjerrige og stille spørsmål. Vi håper de skal få lyst til å lete etter svar på også andre felt; sin egen

familie, sin gate, sitt hus, parken i nærheten eller bydelen de bor i.

I utarbeidelsen av skoleprosjektet har Byarkivet knyttet kontakt med en skole. Lærere på 9. klassetrinn har sagt seg villige til å lese og vurdere opplegget mens det er under utarbeidelse. Etter noen runder med korrigeringer mellom lærerne og Byarkivet, og selvfølgelig "vår" utvalgte familie, skal arkiv- og skoleprosjektet prøves ut på skolens 9. klassinger våren 2005.

Vi har fått tillatelse til å fokusere vårt prosjekt spesielt på én families historie. Den

utvalgte familien kan knyttes til mange interessante temaer og vinklinger:

- 1) Innvandring på begynnelsen av 1900-tallet
- 2) Lokalhistorie – Oslo-historie på Grünerløkka
- 3) Minoritetshistorie i Norge
- 4) Talenter og kunstnere
- 5) Norge i krig, okkupasjon, forfølgelse og flukt
- 6) Freden og å leve videre i velferdstaten

Opplegget til skolene retter seg inn mot 8. til 10. klasse. Klassetrinnene er valgt ut fra læreplanens mål for emnefordyping. Mye av det personømfintlige materialet er eldre enn seksti år, og dermed offentlig tilgjengelig, for eksempel folketellinger. Annet materiale er klausulert på grunn av personvern, som for eksempel fødselsmeldinger. Vi tror Byarkivet i 2005 kan tilby et spennende prosjekt til Osloskolene, enten via en internett-versjon eller ved et tradisjonelt opplegg med Byarkivbesøk, som inkluderer vandring i magasinet og ved selvsyn se de over 14 000 hyllemetrene med arkivmateriale som befinner seg der. Elevene kan få lukte og se på historiske dokumenter, og forhåpentligvis få en opplevelse av at nettopp de kan forske og finne ut av deler av Oslos sterke og spennende historie.

Undervisning utenfor klasserommet i 1944. Skolebarn fra Sagene skole utenfor Biermannsgården som ble brukt som provisorisk lokale under okkupasjonen. (Ukjent fotograf for Sagene skole. Original i Byarkivet A:40066/Ua/0006/007)

På sporet av plakathistorie

I Byarkivet kan besøkende ta en utstilling av gamle reklameplakater fra AS Oslo Sporveier og A/S Holmenkolbanen nærmere i øyesyn. Reklameplakatene skulle nå publikum på kino og teater før forestillingen startet. Budskapetets form og innhold varierer alt etter hvem av de to selskapene som stod bak, og til hvilken tid det er produsert. Det er vanskelig å datere plakatene, men ordbruk, klesstil, form og farge på plakatene tyder på at de er fra sist på 1930-tallet, og fram mot 1950-tallet.

Av Gro Røde

Markedsføring av Holmenkolbanen, viser en glad og naiv reklame hvor Holmenkolbanen er den naturlige portal ut i marka. Her har reklamebyråene – og tegnerne, boltret seg i kjærlighetspar, måltrost i sang, bær og høstfarger. Oppfordringen er klar: "Det er sol i høiden! Dra ut på tur med Holmenkolbanen." Plakatene fra AS Oslo sporveier har et annet budskap. Her var det ikke viktigst å lokke kunder til seg, men å gi publikum nyttig informasjon om priser, plikter og ansvar. Kampanjen for Trygg Trikk Trafikk tok i bruk sterke virkemidler da de fokuserte på at ulykker inntreffer. I klartekst sies det: "Neste gang kan det være deg!" Teksten er fulgt av skremselspropaganda i form av et stort kors, av hvitkledd sykehuspersonale ved et operasjonsbord eller en folkestimmelse rundt en forulykket person.

Organisasjonen "Trygg trafikk" startet i 1956. Det kan være naturlig å tolke Sporveiens plakater som en forløper for organisasjonen. Skremselspropagandaen fra 1950-tallet må blant annet ses i sammenheng med de veldig store tallene for trafikulykker i Oslo. Faktisk var det slik at hvert sjette barn i Oslo som døde, døde av skader etter påkjørsel i trafikken. Var de sterke virkemidlene begrunnet i mange, store og triste ulykker over et kort tidsrom?

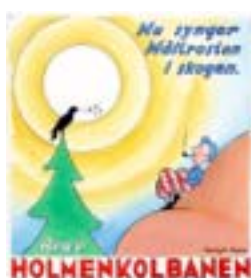
Det finnes forskjellige signaturer på plakatene: Tollef, som vi tror står for Dagfinn Tollefsens Reklamebyrå, Lorang, Bernhoft, MOM, Thor B, Tandberg, John Ewald, Tomren og Damsleth. Signaturen LH tror vi står for Leif Henstad. Han var ansatt i

Tollefsens reklamebyrå, men startet seinere eget reklamebyrå. Myres står det på flere produksjoner, og må være Myres reklamebyrå. Vi vet ganske lite om disse tegnerne, med unntak av tegneren Harald Damsleth som noen år seinere markerte seg som NS' fremste propaganda-tegner under siste verdenskrig. Damsleth hadde vært ansatt, og ble seinere eier, i Myres reklamebyrå. Under krigen drev han reklamebyrået Herold. Andre reklamebyrå som er involvert i plakatene er Schwartz, Fabritius og Høydal-Ome. Flere byråer som vises i korrespondansen rundt produksjon og visning av reklameplakatene er: Nordisk Reklamebyrå a/s, Fram Reklame Byrå og Reprens AS. Vi vet ikke noe om hvilket mandat byråene og tegnerne hadde. Hadde de frie tøyler eller oppfylte de klare ønsker og krav fra oppdragsgiver?

Originalplakatene i Byarkivet er på glassplater/dias, og kom hit fra Sporveiens arkiv på Tøyen, i små nette treboksar. Hver dias har sin plakat med store svarte felt på sidene, en klar indikasjon på bruken av diasene på storskjerm. De sorte feltene ville på en scene bli skjult av tunge fløyelsportierer. På hver diasramme står det Sverdrup Dahl a/s, for det var dette firmaet, som sørget for å få reklamen vist på skjerm, enten det var på teater eller kino. I korrespondansen mellom AS Holmenkolbanen og Sverdrup Dahl a/s, omtales reklameplakatene som "lysplate", "lysbildeannonse" eller "lysreklame".

Plakatene har arkiv-id: Sporveien A-40202 – og A-40203
Vet du mer om reklameplakatene? Ta kontakt med Byarkivet!
Les mer om plakathistorien på www.byarkivet.oslo.kommune.no

Plakater med kontraster. Fra glade Holmenkolbanens 1930-tallsstrek – til Sporveiens både nøkterne og skrekkinngytende 1950-tallsbudskap. (Originale glassplater i Byarkivet A-40202 og 40203)

Kirke i en husrekke

Det mest synlige vedtaket Bystyret gjorde høsten 1904 var at de ga klarsignal til byggingen av Frogner kirke. Forut for vedtaket lå en lang strid om plassering, hvor særlig tanken på at en kirke ikke behøvde å være frittstående og med et grøntareal rundt, skapte stor uenighet.

Av Leif Thingsrud

Frogner menighet ble opprettet i 1898, men allerede i 1894 var en tomt ved Gimle blitt kjøpt inn for oppførelse av en kirke for et eventuelt nytt sogn på vestkanten. I 1900 begynte arbeidet med å planlegge et nytt kirkebygg, men tomten var begrenset, og man hadde valget mellom ytterligere grunnerv eller å bygge kirken inn i en husrekke. Formannskapet gikk for det siste, og innbød Bystyret til å vedta at det ikke hadde noe "... at erindre mod, at den for Frogner menighed bestemte kirke, der bliver at opføre i Bygdø allé no. 36, lægges indebygget i en eventuell husrække." Da kom det inn et brev fra eieren av naboeiendommen, generalkonsul Petersen, om at han fritt ville gi kommunen tilleggsgrunn for at det kunne bygges en frittliggende kirke, men på betingelse av at bygningene på denne grunnen ikke måtte bli rørt før etter en tidsfrist han selv skulle sette. Dermed var avisdebatten i gang, og det kom opp flere forslag om kirkens plassering.

Da saken endelig kom opp i Bystyret sommeren 1902 forelå det hele seks alternativer – tre med en frittliggende kirke på en "øy" ute i Bygdø alle, to med en frittstående kirke på sørsiden av gata, og en med en kirke innebygd i husrekka på sørsida. Rent prismessig falt det siste klart billigst ut, da det krevde minst grunn og minst utlegg til parklegging omkring. I formannskapet var meningene delte, men med ordførerens dobbeltstemme gikk innstillingen ut på at man ville ta omkostningene ved en frittliggende kirke midt i gateløpet. Også i Bystyret var meningene delte, og forslag etter forslag falt inntil forslaget om en innebygget kirke til slutt fikk flertall. Dette avfødte en del korrespondanse med departementet, for det var ikke alle som ville akseptere løsningen. Den var jo helt ukjent i Norge, selv om

den hadde lange tradisjoner i mellomeuropa og det også var bygd slike kirker i våre naboland.

Først våren 1904 var alle hindringer ute av veien, og magistraten kunne legge fram et forslag til arkitektkonkurranse. Formannskapet satte ned en bedømmelseskomité med stadsarkitekt Baltazar Lange som formann og med arkitektene Hansteen og Stein, sogneprest Klaveness og overlærer Stenberg som medlemmer. Innleveringsfristen var i midten av oktober og det kom inn hele 31 utkast. En måned senere forelå dommen. En enstemmig komité ga Ivar Næss førstepremien, Kr. Biong andrepremien og Finn og Sverre Knudsen tredjepremien. Magistrat og formannskap sluttet seg til.

I Bystyret protesterte imidlertid Arbeiderpartiets Dines Jensen mot oppføringen, da midlene ville måtte lånes. Kirkene sto tomme mesteparten av årets dager, hevdet han, og påpekte at menighetene i tillegg måtte leie mer praktiske lokaler til de forskjellige aktivitetene. Han stemte derfor mot et slikt praktbygg, men ble alene om det. Kirken ble vedtatt oppført "... i det væsentlige overensstemmende ..."

med utkastet fra Næss. Arkitekt Nordan tok deretter opp en debatt om ordningen av plassen foran kirken, men fikk lite gehør for et forslag til omregulering av plassen. Ordføreren skar igjennom og fikk forslaget oversendt til formannskapet, og der avgikk det ved en stille død.

Byggingen av kirken kunne nå ta til, og 6. desember 1907 sto den klar til innvielse. I begynnelsen var den faktisk frittliggende, men i 1915 reiste Gimlekomplekset seg rundt den. I 1939 ble et mindre kapell bygd i tilknytning til kirken, som i dag tjener som sognekirke for Frogner foruten at den er et populært sted for konserter i mellomstore format.

Det kom flere gode utkast til utforming av kirke på Frogner. Utkastet "Largo", tegnet av Finn og Sverre Knudsen, fikk tredje premie – åtte hundre kroner. (Original i Byarkivet)

Avleveringsnytt

Det viktigste avleveringen i høst er utvilsomt "broarkivet" fra **Oslo Veivesen**. Dette omfatter drøyt seksti hyllemeter med dokumentasjon av byens små og store bruanelegg, såvel de rent kommunale anleggene og de statens veivesen har hatt hovedansvaret for. Byarkivet har imidlertid ikke tilfredsstillende katalog på materialet, slik at det vil måtte ta noe tid før dette blir allment tilgjengelig. Med på lasset fulgte også en del esker med uordnet materiale fra samme arkivskaper.

Fra Holtet videregående skole har Byarkivet mottatt en del arkivsaker etter **Ullevål hjelpepleierskole**. Dette er hovedsakelig elevmateriale.

Aker sykepleierhøgskole har avlevert tyve hyllemeter: Styreprotokoller og sakarkiv fra 1948 til 1985, årsberetninger fra 1952 til 1984, personalmapper og store mengder elevmateriale.

Foto strømmer også stadig inn. **Oslo Promotion** har bidratt med en kasse med elleve lysbildekaruseller, samt 6 bokser med ditto. Også fra Oslo Veivesen er det kommet noen bilder av rullende

materiell. Fra **Formannskapet** er fem hyllemeter valgstyremateriell og fotoalbum avlevert.

Av privatarkiver kan nevnes **Oslo Havebyselskap**, som har avlevert hele 45 hyllemeter med styreprotokoller, tegninger, sakarkiv og noen fotografier. **Stiftelsen Gamle Rommen skole** har levert to hyllemeter materiale fra arbeidet med restaurering av skolen. Vi har også mottatt fem meter materiale fra **Indekshuset AS**. Det meste av dette dreier seg om bygging og drift av Drammensveien 30.

I tillegg mottar Byarkivet også en stadig strøm av materiale som ikke kan gjøres allment tilgjengelig, slik som barnevernjournaler, klientmapper og -kort fra PP-tjenesten og sosialhjelpsmapper. I løpet av sommeren og høsten er det også kommet inn 0,80 hyllemeter fra **Mentalhygienisk Rådgivningskontor**, en meter klientmapper fra stoffmisbrukerklinikken "**Mario**" og to hyllemeter etter **Ohnheim barnehjem**.

Bergen Byarkiv inn i nye lokaler

I starten av juni flytta Bergen Byarkiv inn i nye lokaler. 25 års søking etter skreddersydde magasin hadde gitt resultat. Ikkje berre det, vi fekk også mottaksrom, ordningsrom, konserveringsavdeling og sjølvsgt kontor, med på kjøpet. Og alt folket fryda seg ...

Av Terje Haram

Nye Bergen Byarkiv ligg på Kalfaret, i ein del av bygningsmassa der Hansa Bryggeri tidlegare heldt til. Der har vi 5 600 m², der halvparten er tunnelar i fjellet. Anlegget har ein kapasitet på 35 000 hyllemeter no, men når alt er innreia med reolar vil kapasiteten vere 42 000 hm. I tillegg har vi opsjon på å leige over 2 000 hm meir.

Administrasjonsdelen er delt i fire delar: 1: Mottak og ordning, 2: Konservering og bokbinding, 3: Kontor, 4: Publikumsarealet. Mottak og ordning har to mottaksrom, og fire ordningsrom. I kontorarealet har vi no gode kontorplassar til alle faste og midlertidig tilsette. Publikumsarealet har ein lesesal på 100 m², grupperom, forskarcelle, utstillingsareale og ein safe med magasinstandard, der materiale som er i dagleg bruk kan mellomlagrast. Sistnemnte er vi svært fornøgd med å ha fått til.

Ein annan ting vi er svært fornøgde med å ha fått til er ei løysing for handtering av store kart og teikningar. Her har vi fått installert to arkivheisar som går over tre etasjer i bygget, dvs 12 m. Dei er utstyrte med skuffer som er 110 cm djupe og opptil

5,5 m breie. Desse kan kome fram til eit arbeidsbord i 1. eller 2. etg ved hjelp av eit tastetrykk. Herfra kan store kart eller teikningar skyvast over til ei tilpassa vogn og trillast inn på lesesalen. Alt utan tunge løft og utført av ein person.

I tillegg til dette har vi fire andre spesialmagasin: Eit magasin for foto/film, eit for mikrofilm og digitale medier, eit for ekstra store format og eit for flyttekasser.

Bergen Byarkiv flytter inn i nye lokaler på Kalfaret. (Foto: Anne Louise Alver)

Oslo ruller

Godt besøk på Arkivenes dag

Hvert år arrangeres Arkivenes dag. Det har blitt en årlig nasjonal og nordisk markering av arkiv og arkivinstitusjoner – deres innhold, bruk og betydning i samfunnet. Temaet for 2004 var samferdsel, og lørdag 13. november ble det gjennomført arrangementer over hele landet. I Oslo rettet vi fokus på bil, trikk og buss under tittelen "Oslo ruller", og ca. 160 personer lot seg lokke til Byarkivet denne lørdagen.

En veteranbuss fra Lokaltrafikkhistorisk for-

Gry Waage holdt et underholdende kåseri om trikken og de gamle trikkeplakatene.
(Foto: Ole Myhre Hansen, Byarkivet)

ening kjørte to runder mellom Majorstua og Byarkivet. Sporveismusikken spilte opp utenfor lokalene, før de besøkende ble ønsket velkommen. En utstilling av kinoreklame fra byens sporveishistorie ble tatt vel i mot, og var bakgrunn for Gry Waages kåseri og skråblikk på historien. Byarkivets eget personale holdt foredrag, viste Oslo-film, ga omvisning i lokaler og magasiner og bød på kaffe, vafler og rullekake til en overkommelig pris.

SOM ET LYN
GJENNEM BY'N

UTEN KLUSS
MED TRIKK OG BUSS